

çerliliğini yitirmiş bulunmaktadır. Abdülcelil et-Temîmî ayrıca, Merkezü'l-buhûsî'l-Osmâniyye ve'l-Müriskiyye adı altında bir araştırma merkezi kurdu. Bu merkez sempozyumlar düzenlemek, araştırmalar yaptırmak, neşriyatta bulunmak suretiyle çalışmalarını aktif bir şekilde sürdürmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

P. A. Gaspar, *Expulsión de los moros de España por la S.C.R.Magestad del Rey don Felipe Tercero*, Valencia 1610; A. F. Guerra, *Reflexión sobre la rebelión de los moriscos*, Granada 1840; J. D. M. Ford, *Relación de lo que pasó en la expulsión de los Moriscos del Reino de Valencia*, Valencia 1878; F. Fernández, *Aben-Humeya*, Barcelona 1935; C. L. Martínez, *Mudéjares y moriscos sevillanos*, Sevilla 1935; P. L. Raga, *Los moriscos y la parroquia de la ciudad de Segorbe*, Segorbe 1958; M. Abdullah İnân, *Nihâyetü'l-Endelüs*, Kahire 1966; M. Albert, *Les Turcs dans la littérature espagnole du siècle d'or*, Paris 1967; S. C. Urgoiti, *El problema morisco en Aragón*, Valencia 1969; P. Dressendörfer, *Islam unter der Inquisition*, Wiesbaden 1971; J. Penella, *Los moriscos españoles emigrados al Norte de África despues de la expulsión*, Barcelona 1971; E. C. Pallarés – R. G. Cárcel, *Moriscos y agermanats*, Valencia 1974; M. Epalza, *Etudes sur les moriscos andalous en Tunisie*, Madrid - Tunus 1974; a.mlf., *Moriscos antes y despues de expulsión*, Madrid 1992; M. G. Arenal, *Los Moriscos*, Madrid 1975; a.mlf., *Inquisition y moriscos*, Madrid 1978; A. M. Rodrigo, *La expulsión de los moriscos y consecuencias económicas para la Región Valenciana*, Valencia 1975; J. C. Baroja, *Los moriscos del reino de Granada. Ensayo de historia social*, Madrid 1976; A. D. Ortiz – B. Vincent, *Historia de los Moriscos*, Madrid 1978; L. Cardillac, *Moriscos y Cristianos. Un Enfrentamiento polémico (1492-1640)*, Madrid 1979; J. F. Nieva, *La Inquisición y los moriscos extremeños*, Badajoz 1979; T. H. Donghi, *Un conflicto nacional. Moriscos y cristianos viejos en Valencia*, Valencia 1980; Muhammed Kastîfî, *Mihnetü'l-müris-kûs fi İsbânyâ*, Tıtvân 1980; H. Mechoulan, *El honor de Dios. Indios, judíos y moriscos en el siglo de Oro*, Barcelona 1981; L. G. Cárcel, *Las Germanías de Valencia*, Barcelona 1981; M. A. de Buenes, *Los moriscos en el pensamiento histórico*, Madrid 1983; Anwar G. Chejne, *Islam and The West: The Moriscos*, Albany 1983; Nebîl Abdülhay Rıdvân, *Cühûdü'l-Osmâniyyin li-İnkâzî'l-Endelüs ve istirdâdihî*, Mekke 1408/1988; N. Cabrillana, *Almería Morisca*, Granada 1989; Chakib Benafri, *Endülüs'te Son Müslüman Kalıntısı Moriskoların Cezayir'e Göçü ve Osmanlı Yardımı: 1492-1614* (yüksek lisans tezi, 1989), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; Abdülcelil et-Temîmî, *ed-Devletü'l-Osmâniyye ve kağıyyetü'l-müriskiyyine'l-Endelüsiyyin*, Zağvân 1989; a.mlf., *Bibliographie générale d'études morisques*, Zaghouan 1995; a.mlf., "es-Siyâsetü'l-Osmâniyye li-İstifâni'l-müriskiyyine'l-Endelüsiyyin bi'l-Anâđül", *el-Mecelletü't-târihiyyetü'l-Mağribiyye*, sy. 63-64, Tunus 1991, s. 253-266; Abdullâh Muhammed Cemâleddin, *el-Müslimüne'l-münaşşarün*, Kahire 1991; Mehmet Özdemir, *Endülüs Müs-*

lûmanları, Ankara 1994-97, I-III; a.mlf., "Endülüs Müslümanlarına Osmanlı Yardımı", *Türkler* (nşr. Hasan Celal Güzel v.dğr.), Ankara 2002, IX, 393-408; a.mlf., "İspanya Krallığı'nın Endülüs Müslümanlarını Hristiyanlaştırma Politikası", *AÜİFD*, XXXV (1996), s. 243-284; *Vaz'ıyyetü'd-dirâsâti'l-müriskiyyeti'l-Endelüsiyye* (nşr. Abdülcelil et-Temîmî), Zağvân 1995; E. Lévi-Provençal, "Moriskolar", *İA*, VIII, 427-428; G. A. Wieggers, "Moriscos", *EI²* (İng.), VII, 241-244.

MEHMET ÖZDEMİR

MORİTANYA

Afrika'nın kuzeybatısında bir İslâm ülkesi.

I. FİZİKİ ve BEŞERİ COĞRAFYA II. TARİH

Güneyde Senegal, doğuda ve güneydoğuda Mali, kuzeydoğuda Cezayir, kuzeybatıda Batı Sahrâ (eski İspanyol Sahrâsı) ve batıda Atlas Okyanusu ile sınırlanmış olan ve başkanlık tipi cumhuriyetle yönetilen Moritanya'nın resmî adı el-Cumhüriyyetü'l-İslâmiyyetü'l-Müritâniyye (ismin tarihçesi için bk. MORİSKOLAR), yüzölçümü 1.030.700 km², nüfusu 2.998.000 (2004 tah.), başşehri Nuakşot (Nouakchott, 679.000), diğer önemli şehirleri Nouadhibou (83.000), Kife (71.000), Keyheydi (53.000) ve Rüsû'dur (52.000).

I. FİZİKİ ve BEŞERİ COĞRAFYA

Moritanya'nın geniş bir kısmı Büyük Sahrâ'da yer alır ve çöl, yarı çöl görünümündedir. Yüksek olmayan ülke topraklarının batı tarafı açık ovalardan meydana gelmiştir ve kumullarla kaplıdır; Senegal vadisi uzun bir alüvyonlu ovadır. Çöl ortasında ada gibi bazı kayalık tepeler yükselir; bunlardan İcil (İdjil) ülkenin en yüksek doruğudur (915 m.). İklimi kuraklık ve sıcaklık karakterize eder. Dokuz ayı kurak geçen ülkeye bu aylarda ortalama 30 milimetreden daha az yağış düşer (Nouadhibou: 5 mm); sıcaklık ortalaması Nuakşot'ta 26,5° C, Nouadhibou'da 22,1° C'dir. Bitki örtüsü iklime bağlıdır ve üç kuşağa ayrılır. Bu örtü Sudan ikliminin hüküm sürdüğü savan alanında otluk ve fundalıklardan ibarettir, bunların arasında baobab ve Senegal akasyası ağaçları yer alır; sahil alanı genelde çalılıklarla kaplıdır ve yine yer yer akasyalarla rastlanır. Büyük Sahrâ alanı ise bitki örtüsünden yoksun olup sadece adacıklar halinde seyrek vahalar ihtiva eder. Ülkenin gerçek anlamda tek akarsuyu güneybatı kesiminde akan ve Senegal Devleti ile sınır oluş-

turan Senegal nehridir. Ayrıca güneyde yalnız yağmur mevsiminde canlanan ve sularını Senegal nehrine boşaltan bazı küçük dereler bulunmaktadır.

Geniş bir alanı kaplayan Moritanya'da çok az olan nüfusun bölgelere dağılışı eşit değildir. Ortalama yoğunluk zenci köylülerin çoğunlukta bulunduğu güney sahada km²'ye üç, geri kalan kesimde ise sadece bir kişiden ibarettir. Nüfusun ülkenin yerlileri sayılan ve Berberî-Arap-Zenci melezi olan Maurilar ile Tukulor, Soninke (Sarakole), Volof, Bambara ve Pöller'in oluşturduğu Sudan halkları teşkil eder. Bunların % 99'u Sünnî müslüman, % 1'i hristiyandır. Resmî dili Arapça olan ülkede mahallî dillerin ve Berberice karışık Arapça'nın (Hassaniyye lehçesi) yanında Fransızca da konuşulur.

Moritanya ekonomisi geleneksel kır ürünleri (tarım, hayvancılık, toplayıcılık, nehir balıkçılığı), deniz balıkçılığı ve maden işletmeciliğine dayanır. Tarımdan fazla ekonomik rol oynayan hayvancılıkta deve, sığır, koyun ve keçi yetiştiriciliği yapılır. Ekonomide hayvancılığın önemli yer tutması insanların beslenme tarzına da yansımıştır; kişi başına et tüketimi 30 kilograma ulaşır ve bu Batı Afrika'daki en yüksek değerdir. Et ticareti soğuk hava tertibatlı modern kamyon filolarıyla gerçekleştirilmektedir. Başlıca tarım alanları güney sahil bölgesindedir. Burada kışın darı, manyok ve yer fıstığı, yazın kocadarı, mısır, pirinç ve bazı sebze türleri yetiştirilir. Vahalardaki hurmalıklardan elde edilen ürünün çoğu ülke içinde tüketilir, bir kısmı da Senegal ve Mali'ye satılır. Geleneksel kırsal faaliyetlerden toplayıcılık

Moritanya

MORİTANYA

Resmî adı :	el-Cumhûriyyetu'l-İslâmiyyetu'l-Mürîtâniyye (Moritanya İslâm Cumhuriyeti)
Başşehri :	Nuakşot (Nouakchott)
Yüzölçümü :	1.030.700 km²
Nüfusu :	2.998.000 (2004 tah.)
Resmî dini :	—
Resmî dili :	Arapça ve Wolof dili
Para birimi :	1 Moritanya Ougulyası (MRO) = 5 khourms

taki ürünler akasya zıncığı ile kaya tuzudur. Ancak kaya tuzunun dış pazarlardaki önemi deniz tuzunun rekabeti karşısında azalmıştır.

Senegal nehrinde geleneksel metotlarla yapılan tatlı su balıkçılığı öncelikle yerel nüfusun ihtiyacını karşılar, balıkların az bir kısmı da kurutulmuş olarak Senegal'e ihraç edilir. Deniz balıkçılığı ise modern usullerle gerçekleştirilmektedir. Ancak Moritanya açıklarında bol miktarda balık bulunmasına rağmen balıkçılık ülkeye fazla bir kazanç sağlamamaktadır. Çünkü bu faaliyet Moritanya'yı temsil etmeyen Fransız, İspanyol, Portekiz, Yunan, Japon ve Ruslar'a ait uluslararası bir filo tarafından yürütülmektedir. Kurutulmuş tuzlu balık endüstrisi de küçük ve basit yerli tesislerin yanında üç büyük Fransız konserve şirketinin elindedir. Üretilen konserve ürünlerin tamamı ekvator Afrika'sına ihraç edilir.

Yeni gelişen ve titanlı demir (ilmenit), demir, jips ve bakır cevherlerini işleyen maden sanayii ülkenin en önemli gelir kaynağıdır. Jips Nuakşot'un kuzeyindeki kıyılarda yer alır ve daha çok başşehirdeki yapılarda alçı olarak kullanılır; fakat henüz sistematik bir şekilde işletilmemektedir. 1953 yılından beri çalıştırılan bakır madeni Akjoujt bölgesinde yer alır ve açık işletme halindedir. Akjoujt'un 20 km. güneydoğusunda zengin demir ve kıyı kesiminde titanlı demir yatakları bulunmaktadır. Demir yataklarının en önemlisi İcil yöresindedir; ayrıca batıda, doğuda ve orta masifte üç önemli demir yatağı vardır. En önemli ticarî gelirin sağlandığı demir sanayii sayesinde Moritanya sömür-

geçlik dönemine göre birdenbire önem kazanmıştır. Ticaret yapılan ülkeler arasında Fransa, Büyük Britanya, Almanya, Amerika Birleşik Devletleri, İtalya, İspanya, Japonya ve Cezayir ön sıralarda gelmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Samî Öngör, *Devletler ve Ülkeler Ansiklopedisi*, Ankara 1967, s. 122; Türkaya Ataöv, *Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri*, Ankara 1977, s. 226-228; *Mauritania: A Country Study* (ed. R. E. Handloff), Washington 1990; Aydoğan Köksal, *Afrika Genel ve Ülkeler Coğrafyası*, Ankara 1999, s. 183-189; H. T. Norris, "Mürîtâniya", *El²* (İng.), VII, 611-612; "Moritanya", *Gelişim Büyük Coğrafya Ansiklopedisi*, İstanbul 1981, VI, 1617-1624; "Günümüzde Moritanya", *Bertelsman: Bugünkü Dünyamız, Atlas Ansiklopedi*, Gütersloh 1993, s. 12-13.

AYDOĞAN KÖKSAL

II. TARİH

Tarih öncesi dönemlerde iskân edildiği anlaşılan Moritanya toprakları Romalılar zamanında onlara bağlı bir krallık tarafından yönetiliyordu. En önemli hükümdarlarından biri ülkenin Helenistik kültür alanına girmesini sağlayan, Marcus Antonius ve VII. Kleopatra'nın kızları olan Kleopatra Selene'nin kocası XI. Juba idi.

Arap coğrafyacılarının başlıca üç bölgesine Gâne, Tekrûr ve Şinkit adlarını verdikleri bugünkü Moritanya topraklarına göçebe Berberîler'in girmesi III. yüzyıl dolaylarına rastlamaktadır. O sıralarda ülkede görülen yerleşik topluluklar ve şehir hayatı güney ve güneydoğudaki siyahî krallıkları karakterize eden özelliklerdendi. Bu siyahî krallıklar ilk dönemlerinden itibaren altın ve köle arayan Arap ve Berberî tâcirleri çok iyi tanıyorlardı. Bunlardan Güneydoğu Moritanya'daki, Gâne unvanıyla da anılan krallarının debdebe ve

zenginlikleriyle ünlü Gâne ülkesi onlar için özellikle altın üzerinde yoğunlaştıkları en önemli ticaret alanı idi. Bölgeye İslâmiyet'in ne zaman girdiği kesin biçimde belli değilse de VIII. yüzyılın sonlarında müslümanlarla çok sıkı olan ticarî bağlar bunun o dönemde gerçekleşmeye başladığını düşündürmektedir. Putperest olmalarına rağmen müslüman topluluklarının kendi topraklarında barınmasına izin veren Gâne kralları, bu tutumlarıyla bir kısmı çok erken dönemlerde İslâmlaşan Berberîler'in kendi halklarıyla kaynaşmasına ortam hazırladılar (bk. GÂNE). Daha sonraları Senegal nehrinin etrafındaki War Dyabe (War Nday, ö. 1041) gibi siyahî müslüman krallar İslâm'ın yayılmasında etkin rol oynadılar. Berberî kabilelerinin tamamının müslüman olması, Murâbit Devleti'nin kurucusu Abdullah b. Yâsîn tarafından çok kısa bir zamanda gerçekleştirildi. Abdullah b. Yâsîn'in bölgeye yerleştiği Mâlikî mezhebi bütün Batı Afrika'ya yayıldı; o dönemden itibaren tarikatlar da Moritanya'nın dinî hayatında gittikçe artan bir biçimde önem kazanmaya başladı.

XIII. yüzyılın ortalarından XV. yüzyılın ortalarına kadar Merînîler'in yönetimi altında kalan Moritanya toprakları XVII. yüzyılda Tağan ve Hoz'un bir bölümü hariç, XIII. yüzyılda Mısır'dan bölgeye gelip yerleşen Beni Ma'kıl'in önemli bir kolunu teşkil eden Hassânîler'in eline geçti. Kuzeyden gelen Pöl baskısı karşısında Berberîler'in dinî lideri Nâsirüddin Avbek cihad ilân ettiyse de 1674'te Tin Yıfdat savaşında öldürüldü. XVIII ve XIX. yüzyıllarda Moritanya'nın Trarza, Brakna ve Adrar bölgelerindeki Hassânî emîrleri Fas'ın Şerîf yöneticileriyle ilişkilerini bazan ittifak ilân edecek derecede yakın tuttular.

Moritanya'nın başşehri Nuakşot'taki (Nouakchott) Suud Camii